

א) להצילו מזעפו של גואל הדם ... ב) להענישו בזה על שגגתו, ללמדו דרכי הזהירות והאחריות של אדם שבתבעו הוא מועד לעולם, ולהבטיח בזה את חיי החברה מפגיעות שוגג דומות. פרט לכל זה בא הנימוק המסתורי, גלות מכפרת עון, נותן התורה ידע שלא בא מקרה מעצב זה לידו אלא משום עון אחר שבידו (דרשת חז"ל בזה ידועה, ואכמ"ל).

ההורג בשגגה הקרובה לאונס, מאורע פלא בלתי מצוי - הרי הוא פטור לגמרי. הרוצח עצמו אין כל סיבה להענישו, אף לא עונש קל שבקלים, וגם גואל הדם צריך להשתכנע שאין כל צדק לרדוף אומלל זה הנקי מכל אשמה; ואם בכל זאת יחס לבבו והרגו - נהרג עליו, כי החוק מגין על מקרה זה.

ההורג בשגגה הקרובה לזדון, והרי הוא כפשיעה, אבל עכ"פ כוונה לרצח לא היתה כאן - הרי זה מקרה חמור הקרוב למזיד, שאין לפטרו בעונש גלות ולהבטיח בזה את חייו מידי גואל הדם; להוציאו להורג - ג"כ אי - אפשר אחרי שאינו אלא שוגג, אמרה תורה: "ישב וישמור עצמו מגואל הדם". התבוננת בפרט זה מגלה לנו את רוממות תורת ה'.

### שלוחו של מקום או בחירה חופשית

9. תלמוד בבלי מסכת חולין דף ז עמוד ב  
 ואמר ר' חנינא: אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר: מה' מצעדי גבר כוננו, ואדם מה יבין דרכו.

10. רמב"ן בראשית פרק טו  
 ודע והבן כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה לא ינקה הליסטטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד הרוצח יבוקש:

11. שפתי חיים פרקי אמונה והשגחה עמוד שסט  
 כל הקורה לאדם בעולמו, וגם פעולות הנעשות כלפיו על ידי אדם אחר שהוא בעל בחירה, הן לטוב הן למוטב, קורה כיון שכך הכריזו וכך גזרו עליו מלמעלה. כלומר, ראובן שהורג את שמעון, מצד אחד ראובן עשה זאת על ידי בחירתו הרעה, ולכן גם יענש על בחירה זו, אבל מאידך שמעון נהרג כיון שכך נגזר עליו מלמעלה. ואמנם אע"פ שכאמור ראובן מקבל את עונשו על בחירתו הרעה, אין זו סתירה לגזירה של שמעון שימות.

12. תלמוד בבלי מסכת תענית דף יח עמוד ב  
 כשבקש טוריינום להרוג את לוליניום ופפום אחיו (לדיקים גמורים היו). בלודקיא (היא לוד, והיינו לאמנין בכל לודקא (בבא בתרא ג, ט): הווי לוד לוד כל כריה יכולה לעמוד במחילתו בגן עדן, ויש אומנין: שנהגו על צו של מלך שנמלאת הכונה, ואמרו: היהודים הכונה, וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל, ועמדו אלו ופלו את ישראל, ואמרו: אנו הכונה, והגג המלך לאנו כלבד). אמר להם: אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם - יבא אלקיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר. אמרו לו: חנניה מישאל ועזריה צדיקים גבורין היו, וראויין היו ליעשות להם נס, ונבוכדנצר מלך הגון היה, וראוי לעשות נס על ידו. ואותו רשע הדייט הוא, ואינו ראוי לעשות נס על ידו. ואנו נחתיבנו כליה למקום (על חטא חייני מיתות בית לוד). ואם אין אתה הורגנו - הרבה הורגים יש לו למקום, והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו. אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך. אף על פי כן הרגנו מיד. אמרו: לא זוו משם עד שבאו דיופלי (שני סנים) מרומי ופצעו את מוחו בגיורין (מקלות).

13. בראשית פרק לו, כא-כב  
 (כא) וישמעאל ראובן ויצחקו מידם ויאמר לא יצאנו יפשי: (כב) ויאמר אלקים ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלוו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אבי: או החיים

(כא) ויצלחו מידם. פי' לפי שהאדם בעל בחירה ורוצו ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה משא"כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים, והוא אומר ויצלחו מידם פי' מיד הבחירי

## פרשת מסעי - הכל צפוי והרשות נתונה...

### הגולה לעיר מקלט - שלוש מדרגות בהורגים בשגגה

1. במדבר פרק לה, ט-יא  
 (כב) ואם פתעת בלא איבה הרפו או השליך עליו כל כלי בלא צדיקה: (כג) או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפול עליו וימות והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו: ... (כה) והצילו העדה את הרצון מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר יס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר מישו אתו בשמן הקדש:

2. רבינו בחיי במדבר פרק לה  
 ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה. אבל אינו חייב מיתה כיון שלא הרגו במזיד. והדין הזה יורה "שהלב" עקר האדם, ועקר כל המצוות וכל העבירות, ועל כן הוא נענש בגלות ולא במיתה לפי שלא היה לבו בהסכמת הרציחה, ואין חיוב העונש במיתה עד שיהיו הגוף והלב משותפין באותה רציחה: הגוף בתנועתו, והלב בכונתו, וכיון שלא הסכימו שניהם בכך גולה ואינו נהרג. וכן לענין המצוות הכל תלוי בלב, שאם עשה מצוה ולא נתכוין בה בלבו לעשותה לשם שמים אין לו שכר מזה, שיצטרך האדם שיתכוין במצות לעשותה לשם שמים

3. יחי ראובן במדבר תקפה  
 אחד מברך ברכת המזון, עם כונה, עם שמחה, עם רצון. והשני לידו מברך, ללא כונה, בלי מחשבה, בלי רצון ושימת לב. נו מה ההבדל ביניהם? אי רבותי, אי, כמה חיזוק יש בדברים אלו של הרבנו בחיי. שניהם עושים את אותו מעשה, וההבדל שמים וארץ. גוואלדיג. אותו מעשה, ועולם אחר. שונה לחלוטין.

4. תלמוד בבלי מסכת מכות דף ז עמוד ב  
 היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו - הרי זה אינו גולה. זה הכלל: כל שבדרך ירידתו - גולה, ושלא בדרך ירידתו - אינו גולה.

5. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ו  
 ויש הורג בשגגה ותהיה השגגה קרובה לאונס והוא שיארע במיתה זה מאורע פלא שאינו מצוי ברוב מאורעות בני אדם ודינו שהוא פטור מן הגלות ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו... מי שהיה דולה את החבית להעלותה וגל נפסק החבל ונפלה על חבירו והרגתה או שהיה עולה בסולם ונפל על חבירו והרגו פטור מן הגלות, שזה כמו אונס הוא שאין זה דבר הקרוב להיות ברוב העתים אלא כמו פלא הוא. אבל אם היה משלשל את החבית ונפלה על חבירו והרגתה, היה יורד בסולם ונפל על חבירו והרגו... שהרי דרך נפילה מצוי ברוב העתים להזיק ודבר קרוב הוא להיות שהרי טבע הכבד לירד למטה במהרה והואיל ולא זירז עצמו ותיקן מעשיו יפה בשעת ירידה יגלה, וכן כל כיוצא בזה.

6. שיעורי ר' דוד מסכת מכות דף ז עמוד א  
 והיינו דכתב טברא דדרך ירידה כיון דדרך הכבד ליפול למטה, הו"ל לזוהר וכיון דלא נזהר בזה הוי קרוב לפשיעה, ומשו"ה גולה, אבל דרך עליה שהוא כמו פלא, הוי קרוב לאונס, ומשו"ה פטור.

7. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ו  
 ויש הורג בשגגה ותהיה השגגה קרובה לזדון והוא שיהיה בדבר כמו פשיעה או שהיה לו להזהר ולא נזהר, ודינו שאינו גולה, מפני שעונו חמור אין גלות מכפרת לו ואין ערי מקלט קולטות אותו שאינן קולטות אלא המחוייב גלות בלבד. לפיכך אם מצאו גואל הדם בכל מקום והרגו פטור. ... כיצד, הזורק אבן לרשות הרבים והרג, או הסותר כתלו לרשות הרבים ונפלה אבן והמיתה, בין שפטרנו ביום בין שפטרנו בלילה, הרי זה קרוב למזיד ואינו נקלט מפני שזו פשיעות היא שהרי היה לו לעיין ואחר כך יזרוק או יסתור.

8. שו"ת עשה לך רב חלק ג סימן נו  
 הורג בשגגה והעלמה גמורה - "אבל אין קרוב לאונס", מתחשבת התורה ברגשות נקם הפועמים בלב גואל הדם, וגם החוק אינו יכול להגן על חיי הורג זה, לכן קבעה תורה עונש גלות שמטרתו כפולה:



**23. רש"י הירש במדבר פרק לה**

והדברים אמורים אפילו בכהן גדול שנבחר בין החטא לבין גזר הדין; אפשר שהיה אדיש לגורל הגלות הצפוי לנאשם ואולי נמנע מלהתפלל אל ה' שיאיר את עיני השופטים, ואם יש נימוקים המזכים את הנאשם, אל יעלמו אלה מעיניהם: "היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש"

**24. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צה עמוד א**

אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: עד מתי יהיה עון זה טמון בידך? על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים, ועל ידך נטרד דואג האדומי, ועל ידך נהרגו שאול ושלישת בניו. רצונך – יכלו זרעך או תמסר ביד אויב?

**25. חשוקי חמד יבמות דף עח עמוד ב**

מתוך דברי הגמרא הללו למד הנודע ביהודה שאם ראובן ביקש משמעון שיוליך עבורו סחורות מעיר לעיר, וגם שמעון ישתכר מכך, ושמעון נהרג בדרך, צריך ראובן כפרה, כי על ידו נהרג שמעון. ואף על פי שראובן לא פשע, בכל זאת מאחר ועל ידו יצא אסון, חייב הוא כפרה.

**גם הסבל מגיע בצורה מדויקת**

**26. בראשית פרק לו פסוק כה**

וַיִּשְׁבוּ לְאָכַל קֶזֶחַ וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ וַהֲיָה אֲרֻזֹת וַיִּשְׁמְעוּ אֱלֹהִים בְּאֶזְרָתוֹ מִגְּלִלְעָד וּמִמְלִיכָהּ נְשִׂאִים זָכָאת וַיָּרִי וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיִם:

וגמליהם נושאים וגו' – למה פרסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של לדיקים, שאין לרכוש על ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזמנו בשמים שלא יזיח מריח רע:

**27. והגדת בראשית 513**

יוסף בן הזקונים, הנסיך, לבוש כתנות פסים, הולך במצות אביו לראות את שלום אחיו ועולמו חרב עליו, מתנכלים להמיתו, משליכים אותו לבור שורץ נחשים ועקרבים, והוא בוכה וזועק ומתחנן והם מתעלמים, פושטים מעליו את כותנתו ומוכרים אותו לעבד כשהם משביעים אותו שלא יבוא עוד לבית אביו ולא יודיע לאביו שהוא חי ושנמכר ולא יגלה זהותו לאיש, ונגזרת עליו עבדות עולם וגלות עולם, שבי הקשה מכל המיתות שבעולם - ואכפת לו האם השיירה נושאת בשמים או נפט?! ... נגזר על יוסף שיהיה לעבד, ונגזר שיקרע מבית אביו ומארץ מולדתו, ונגזר שיעמוד בנסיון רע ומר ונגזר שיהיה שנים במאסר – ולא נגזר שיריח ריח רע!!

**28. תוספות מסכת ראש השנה דף לג עמוד ב**

זכרון פי'... ערב להלין למחמתי וועבדנין ושלשים כליהצין ושלשים בלחש ושלשים על הסדר כנגד מאה פעיות דפעניא אימיה דסיסרא ואלין ועשרה) אינון כשגומרין כל התפלה

**29. והגדת שם עמוד 514**

כשהגעתי ארצה לאחר המלחמה עוד זכיתי להכיר את הגאון רבי אייזיק זצ"ל, ראש ישיבת סלבודקה. וסיפרו שכאשר הגיעו השמועות המבהילות על החורבן הנורא, קדושים מושלכים באש, וצבא הצורר כבש את צפון אפריקה ונערך למערכה המכרעת באל עלמיין – והשלטון הבריטי כבר נערך לפנות את מצרים וארץ ישראל, ומטוסים איטלקיים הפציצו את תל אביב, ובסוריה ועיראק היו ממשלות פרו נאציות, והמופתי הירושלמי ישב בברלין והמריץ שלא לחיות כל נשמה ... נערך בירושלים כינוס זעקה ושועה בכ"ד אלול תש"א ורבי אייזיק שר נשא בו דברים .... היה זה לפני ראש השנה ביום השלישי לימי הסליחות הזכיר את דברי הגמרא שלומדים ענין התקיעות מיבבות אם סיסרא .... וכתבו שם התוספות ... ויש להבין, מה לנו ולפעיותיה של אותה מרשעת, אמו של אותו רשע, שכמספר פעיותיה תוקעים אנו בראש השנה? אלא שלימוד גדול למדנו ממנה. שגם אצל מרשעת זו עמד מלאך ממרום, ספר זכרון בידו, והטה אזנו לשמוע אנחותיה . ספר ומנה כמה פעיות פעתה, ומשהגיעה למאה הפסיקה, כי כך נקצב לה ולא פעיה אחת יותר!!

14. כתב עת וראיתי בשו"ת ברכת יהודה יור"ד סימן מ"ז ב' שפירש דבריו על פי האור החיים הנ"ל שבן בחירה יכול להרוג גם מי שלא נגזר עליו למות עי"ש אולם להאמור כל זה זוקא במזיד מה שאין כן בשוגג כאותה אם שחנקה את בנה בלי כוונה ר"ל דאין זה הריגת בן בחירה אלא שלוחו של מקום

**15. שמות פרק כא, יג**

(יג) וְאֶשֶׁר לֹא צָדָה וְהֶאֱלָקִים אֱלֹהֵי לְיָדוֹ וְשִׁמְתִי קֶף מְקוֹם אֶשֶׁר יָנוֹס יְשָׁמָה: ה' רש"י

במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם, אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד, ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג זה לא גלה, והקב"ה מזמנן לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות, נמלא זה שהרג בשוגג גולה, וזה שהרג במזיד נהרג:

**16. אבן עזרא שמות פרק כא פסוק יג**

והנה טעמו, שהשם סבב ותקן עלילות שימות זה מיד זה ולא עלתה במחשבתו. והשם סבב לו זה בעבור עון אחר שעשה כדי שיגלה ממקומו

**17. דברים פרק כב פסוק ח**

כִּי תִבְנֶה בַּיִת וְזָדַשְׁתָּ וְעִשִׂיתָ מִעֲקֵה לְנֶגֶף וְלֹא תִשִּׁים דְּבָיִם בְּבֵיתְךָ כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ: ה' רש"י

כי יפול הנפל – ראוי זה ליפול ואף על פי כן לא תתגלגל מיתחו על ידך, שמתגלגלן זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב:

**18. רבינו בחיי דברים פרק כב**

וענין המדרש הזה כי כל הנבראים כלן נבראו בחפצם ורצונם, והקב"ה הודיעם בראשית הבריאה כל עניניהם כלם וכל המקרים העתידים לבא עליהם, וכן הודיעם ימי חייהם ומיתתם היאך תהיה ... ואף על פי כן יש עונש גדול למי שמסבב, ולכך: ועשית מעקה לגגך.

**19. שפתי חיים שם עמוד שעה**

אמנם אצל הורג בשוגג אין בחירה רעה – כבמזיד, אולם גם אצל הורג בשוגג יש בחירה מסוימת ברע – חוסר הזהירות, אשר בעטיו גרם נזק לזולת, והקב"ה השתמש בבחירתו הרעה – חוסר הזהירות, כדי להוציא גזירת דין על הזולת, ולכן ההורג זקוק לכפרה על ידי הגלות לתיקון בחירתו הרעה – על שלא נקט בזהירות הראויה

**20. רש"י הירש שמות פרק כא פסוק יג**

לא נאמר: "והאלקים אנה אותו", שפירושו: ה' הסב את הדבר, שכן אלו היה כך, היה "קרוב לאונס" ודין המעשה כדין אונס ואין עליו כל חטא. אלא נאמר: "אנה לידו" - מעשה ידו היה גורם עיקרי של האסון, אך הוא לא היה הגורם היחיד.

**ה' מקפיד גם על כל נזק שבא מחמתנו**

**21. במדבר פרק לה פסוק כה**

והַיְצִיחוּ הַעֲרָה אֶת הָרִצּוֹן מִיַּד גְּאֹל הָרָם וְהַיְשִׁיבוּ אֹתוֹ הַעֲרָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֶשֶׁר יָס שָׁמָּה וַיֵּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֶשֶׁר מִשּׁוֹן אֹתוֹ בְּשִׁמּוֹן הַקָּדְשִׁי: ה' רש"י

(כה) עד מות הכהן הגדול – ...לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו:

**22. תלמוד בבלי מסכת מכות דף יא עמוד ב**

מתני. משנגמר דינו מת כ"ג – ה"ז אינו גולה. אם עד שלא נגמר דינו מת כ"ג, ומנו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו – חוזר במיתתו של שני.... נמרא: ... מאי הוה ליה למעבד? (להאזין כהן למיעבד מאחך שעלין לא היה כ"ג כשהרג זה למה הוא נענש) היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו ליכות ולא ביקש.



שוגג קרוב לאונס מגדיר הרמב"ם "מאורע פלא, שאינו מצוי ברוב מאורעות בני אדם" במקרה כזה פטור מן הגלות ואם גואל הדם הורגו, הרי שהגואל חייב מיתה. יותר מצוי שאדם שיווד בסולם יפול מאשר שאדם שעולה בסולם, וכיון שנפילה בדרך עלייה אינה מצויה, הרי שאין כאן עוון כלל. יש שוגג שהוא קרוב למזיד, במקרה זה ההורג אינו גולה לעיק מקלט, אך בשונה משוגג קרוב לאונס שאינו גולה מחמת שאין עליו חטא ועוון, שוגג קרוב למזיד אינו גולה משום שזה חלק מהעונש שלו. כל חייו עליו להיזהר מגואל הדם שיכול להורגו בכל עת. אומנם מיתה אינו חייב, שהרי כוונת הריגה לא היתה כאן, אך כיון שנהג ברשלנות גמורה איננו נותנים לו מקלט, ועליו לשמור עצמו כל חייו מגואל הדם. יש כאן מידה כנגד מידה, הוא נהג בחוסר זהירות מוגזמת, משום כך נענש שכל חייו עליו להיזהר מפני גואל הדם וכך תופנם אצלו מידת הזהירות.

לפני שאנו עוברים לשלב הבא נסכם על פי דבר ר' חיים דוד הלוי את שלושת המצבים. 1. הורג בשוגג בהעלמה גמורה, אבל אינו קרוב לאונס – גולה לעיר מקלט, כדי ללמוד דרכי זהירות, ומשום שגלות מכפרת עוון. דוגמא, חייל מנקה נשק ופתאום נפלט כדור, הרי שיש כאן שוגג גמור, אך כיון שאין כאן אונס גמור, שהרי לפני ניקוי נשק חייבים לפרוק את נשק, עליו לגלות. 2. הורג בשגגה קרוב לאונס - מאורע פלא בלתי מצוי, כלומר מאורע נדיר שקשה להסביר אותו בהסבר הגיוני – אין אפילו חובת גלות "אף לא עונש קל שבקלים וגם גואל הדם צריך להשתכנע שאין כל צדק לרדוף אומלל זה הנקי מכל אשמה"

3. שוגג הקרוב למזיד – מצד אחד נידון כפשיעה משום שנהג בחוסר זהירות ומאידך לא היתה לו כוונה לרצח, לכן להוציאו להורג אי אפשר שהרי לא היתה לו כוונה, אך מאידך אינו גולה משום שאין לפטרו בעונש גלות ולהבטיח בזה את חייו מיד גואל הדם. כפי שכתבנו כפרתו של אדם זה היא בכך שעליו להיזהר כל חייו מפני גואל הדם ומתוך זהירות זו יפנים את מידת הזהירות וינהג כך כלפי הזולת.

לפני שננסה לקבוע מהי הקטגוריה של אדם ששכח את בנו ברכב, נתקדם עוד שלב אחד בו נבאר נקודה חשובה ביחס שבין בחירה והשגחה.

### שלוחו של מקום או בחירה חופשית

9-12 – בגמרא אמר ר' חנינא "אין אדם נוקף אצבע מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה", כלומר אין יכולת לאדם לפעול דברים במציאות אם לא נגזר כך מן השמים. לכאורה לפי דברים אלו, כיצד ניתן להעניש אדם שפגע בזולת, הרי הפגיעה בזולת נגזרה וגם נגזר שהפוגע יפגע? בא הרמב"ם ומבאר שהתוצאה נגזרה מלמעלה, אבל הדרך להופעת התוצאה נתונה בבחירתו של האדם, לכן איש שנחתם בראש השנה להריגה על אף שכך נגזר מכל מקום הליסטים שהורג אותו הוא רשע וימות בעונו. מבאר הרב פינדלנדר שכל הקורה לאדם בעולמו, וגם פעולות הנעשות כלפיו על ידי אדם אחר שהוא בעל בחירה, הן לטוב הן למוטב, קורה כיון שכך הכריזו וכך גזרו עליו מלמעלה. כלומר, ראובן שהורג את שמעון, מצד אחד ראובן עשה זאת על ידי בחירתו הרעה, ולכן גם ייענש על בחירה זו, אבל מאידך שמעון נהרג כיון שכך נגזר עליו מלמעלה. ואמנם אע"פ שכאמור ראובן מקבל את עונשו על בחירתו הרעה, אין זו סתירה לגזירה של שמעון שימות. במילים אחרות גבולות הגזרה של בחירת האדם אינם בתוצאות אלא בהוצאת התוצאות אל הפועל, יש מי שבוחר בטוב והוא יהיה שליח להופיע גזירות טובות ויש מי שבוחר ברע והוא יהיה שליח להופעת גזירות רעות.

## סיכום - פרשת מסעי - הכל צפוי והרשות נתונה...

**הקדמה:** בשבוע שעבר ביום שני אירע אסון גדול לאחד מבני החבורה. בנם יהודה נשכח ברכב ובצער רב השיב את נשמתו לבורא עולם. מי שמכיר מעט את המשפחה יודע שלא מדובר בעוד סתם אנשים. מדובר באנשים אחראיים שבכל מקום שהם מגיעים הם מיד לוקחים אחריות ופועלים באצילות גדולה מתוך הרגשת אחריות על הפרט ועל הכלל.

איננו יודעים מה חווה אדם של"ע אסון נורא שכזה מתרחש במשפחתו. אך כפי מה שמדברים ושומעים הקושי הגדול מעבר לאובדן העצום הוא ההתמודדות עם רגשות האשם. בשיעור זה נחקור את הסוגיא לעומק מכמה היבטים, הן מההיבט ההלכתי והן מההיבט הרעיוני. נעסוק בסוגיית הבחירה וההשגחה ובעז"ה הדברים יהיו לעילוי נשמת יהודה ואם נצליח לחזק ולו במעט את המשפחה יהיה זה שכרנו.

### הגולה לעיר מקלט – שלוש מדרגות בהורגים בשגגה

1-3 – אחד הנושאים המרכזיים בפרשתנו הוא ערי מקלט. "והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה". התורה מתארת לנו מי הוא רוצח בשגגה שגולה לעיר מקלט – "ואם בפתע בלא איבה הדפו...או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו". במילים שלנו, אדם, שללא שום כוונת זדון, עשה פעולה שגרמה למיתת אדם, מוגדר רוצח בשגגה ודינו לגלות לעיר מקלט - "והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדול..."

רבנו בחיי עומד על רעיון מוסרי שאנו לומדים מדין זה. הרי רוצח בשגגה ורוצח במזיד מבחינת התוצאה השיגו את אותה תוצאה, אם כן מדוע זה נידון למיתה וזה גולה? משום שלזה היתה כוונה רעה ולזה לא היתה כוונה רעה. נמצא שעיקר כל האדם הוא הלב והכוונה ולא התוצאה וכשם שכך הדין ברוצח בשגגה, כן הוא בשאר מצוות, אינה דומה מצווה בכוונה למצווה שלא בכוונה "אם עשה מצווה ולא נתכוין בה בלבו לעשותה לשם שמים אין לו שכר מזה". מדברי הרבינו בחיי, מסיק ה"ח"י ראובן שכאשר אחד מברך ברכת המזון עם כוונה והשני לידו מברך ללא כוונה ההבדל ביניהם הוא הבדל שמים וארץ!! כמוכן שיש ערך למעשה ללא כוונה, אבל עדין ההבדל בין מעשה עם כוונה למעשה ללא כוונה הוא כמו ההבדל בין שמים לארץ. אם נחזור לסוגייתנו, ראשית ההבדל המהותי שבין רוצח במזיד לרוצח בשגגה הוא הלב והכוונה וכיון שאצל הרוצח בשגגה הלב והכוונה לא נפגמו, משום כך הוא גולה לעיר מקלט כדי לתקן את אשר אירע לעומת רוצח במזיד שתקנתו היא מיתתו.

4-8 – כיוון שהאדם נמדד בעיקר על פי כוונת לבו ולא על פי התוצאות, ככל שהתביעה על הכוונה תלך ותקטן כך עונשו יהיה קל יותר עד כדי כך שפעמים והוא אינו חייב כלל. בגמרא מבואר שלא כל הורג בשגגה גולה – "היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו - הרי זה גולה. זה הכלל: כל שבדרך ירדתו – גולה, ושלא בדרך ירדתו – אינו גולה". במילים שלנו אדם עלה על הסולם, נפל על פלוני והרגו למרות שהרג בשוגג אינו גולה, לעומת אדם שירד מן הסולם ונפל על פלוני והרגו – גולה. מה ההבדל ביניהם, הרי שניהם לא התכוונו להרוג? הרמב"ם מבאר שיש שלושה מיני שוגגים. שוגג קרוב לאונס, שוגג קרוב למזיד, ושוגג.



בשורה התחתונה נמצא שהכל היא גזירה אלוהית, אם יבטח בבורא מה שנגזר עליו זה מה שיהיה ואיש לא יכול לשנות את הגזירה ואם יבטח בבשר ודם באותו רגע נגזר עליו להיות נתון לחסדם של בעלי הבחירה ומה שיחליטו יחליטו... גם אם נסביר את דברי האו"ח כפשוטם בשו"ת ברכת יהודה ביאר שכל דברי האו"ח הם רק במזיד, כלומר שלבעל בחירה יש כח להזיק לפלוני גם אם לא נגזר עליו, רק אם מתכוון לכך, אבל בשוגג כמו המקרה של אשה שבשעת השינה חנקה את בנה בלי כוונה, אין זה נחשב להריגת בן בחירה **אלא שלוחו של מקום**. אם כן בנידון דידן אנו חוזרים לאותה הבנה שכל גרימת מות בשוגג, אפילו בשגגה שמתחייב עליה גלות לעיר מקלט, אין בה יכולת להביא לתוצאה שלא נגזרה מלמעלה, אלא האדם הוא רק השליח להוצאת התוצאה אל הפועל. אם כך הם הדברים שהמזיק בשגגה הוא שלוחו של מקום, עליו לברר מדוע וכיצד בוחר הקב"ה את שליחיו ומה היחס בין הבחירה וההשגחה אצל המזיק בשגגה.

### הקב"ה בא עלינו בעלילה .

15-19 – בפרשת משפטים נאמר: "ואשר לא צדה והאלוקים אנה לידו ושמתו לך מקום אשר ינוס שמה". הפסוק מגלה לנו שרוצח בשגגה שגולה לעיר מקלט לא הגיע למציאות הכאובה הזו לבדו אלא "האלוקים אנה לידו". הקב"ה הביא אותו למציאות הזו ובמילים אחרות הוא היה שלוחו של מקום. אמנם הוא נבחר לכך מחמת אשמה שרובצת עליו, אבל לעצם המעשה הכאוב הוא הגיע לא מרצונו אלא מחמת רצון הבורא. וכפי שמביא רש"י מהמדרש: "במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם, אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד, ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה, והקב"ה מזמנן לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות, נמצא זה שהרג בשוגג גולה, וזה שהרג במזיד נהרג". הא"ע כותב את הדברים בלשון חריפה יותר: **השם סבב ותיקן עלילות** שימות זה מיד זה ... והשם סבב זה בעבור עוון אחר שעשה כדי שיגלה ממקומו". חז"ל לא באים לנקות מכל אשמה את ההורג בשגגה, אבל מה שאנו כן יכולים לראות מדברי חז"ל שכל המציאות הקשה מהדרך ועד התוצאה, הכל מתחילה ועד סוף, הכל מאת ה'!! וכפי שמבואר בדין מצוות מעקה – "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו". תמהו חז"ל, מדוע נאמר "הנופל" ותירצו "ראוי זה ליפול", כלומר נגזרה עליו מיתה ואם כן נשאל אז לשם מה צריך לשים מעקה, הרי סוף סוף נקבע על פלוני למות בתאריך מסוים ובשעה מסוימת בין אם נשים מעקה ובין אם לא נשים מעקה? אלא אעפ"כ צריך האדם לדאוג שלא "תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב" ואומר רבנו בחיי שעל אף שהקב"ה הודיע בראשית הבריאה כל ענייניו של כל נברא כולל יום המיתה ואיך ימות אעפ"כ יש עונש גדול למי שמסבב את המיתה ולכך הצטוונו "ועשית מעקה לגגך". מבאר השפתי חיים שאצל ההורג בשוגג אין בחירה רעה כמו אצל ההורג במזיד, אך מכל מקום יש בחירה מסוימת ברע – חוסר הזהירות, אשר בעטיו גרם נזק לזולת, והקב"ה השתמש בבחירתו הרעה כדי להוציא גזירת דין על הזולת ולכן ההורג בשוגג זקוק לכפרה על ידי הגלות כדי לתקן את בחירתו הרעה – על שלא נקט בזהירות הראויה.

בגמרא תענית מובא סיפור שממנו אנו לומדים את היסוד שלמדנו. טוריינוס (מלך רומי) ביקש להרוג את לולינוס ופפוס שהיו צדיקים גמורים. רש"י מבאר ששניים אלו, לאחר שהעלילו על היהודים שהרגו את בת המלך הם באו ואמרו שהם ההורגים ולא היהודים. לפני הוצאתם להורג אמר טוריינוס הרשע: "אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלקיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר. אמרו לו: "חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורים היו וראויים היו שיעשה להם נס, נבוכדנצר מלך הגון היה (במהרש"א שם מבאר מה היה הגון בו) וראוי שיעשה נס על ידו, אבל אותו רשע (מתכוונים לטוריינוס) הדיוט הוא ואינו ראוי לעשות נס על ידו. ואנו נתחייבנו כליה למקום (מאחר שחטאו בכך שהרגו את בת המלך) ולכן אנחנו נמות בכל מקרה ואם אתה לא תהרוג אותנו ה' ימצא כבר את הדרך "הרבה הורגים יש לו למקום והרבה דובים ואריות יש לו למקום בעולמו". אבל תדע לך שאם אתה תהרוג אותנו ה' יפרע ממך משום שרק מיתתנו היא גזירה מן השמים אבל זה שאתה תהיה השליח להרוג אותנו זו כבר בחירה שלך. טוריינוס לא נבהל והרגם ומסיימת הגמרא שלא זז משום עד שבאו שני שרים מרומי ופצעו את מוחו במקלות....

13-14 - בסוגיא זו יש שיטה מיוחדת, שיטת האו"ח הקדוש שלכאורה חולקת על היסוד שאמרנו. אחי יוסף דנים את יוסף למיתה, ראובן חושש שהסרחון יתלה בו ומציל את יוסף מיד האחים – "וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש" ומהי עצת ההצלה של ראובן? "ויאמר אליהם ראובן ... השליכו אותו אל הבור ...". כולנו מכירים את מאמר חז"ל "והבור ריק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו" ואם כן שואל האו"ח מה ההצלה הגדולה שזוקף הכתוב לזכותו של ראובן, מה לי אם ימות ביד האחים או ביד הנחשים והעקרבים? מתרץ האו"ח שההצלה היא בכך שראובן הציל את יוסף מבעלי בחירה "לפי שהאדם בעל בחירה ורצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה משא"כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים". לכאורה אי אפשר להבין את דברי האו"ח לשני פנים ובאמת יש כאלו שהבינו את דבריו כפשוטם. אך רבים אחרים הסבירו שהאו"ח אינו חולק על כך שאין ביד האדם להביא לתוצאות שלא נגזרו מן השמים. תירוצים רבים נאמרו ביישוב דברי האו"ח הקדוש (עיין שפתי חיי אמונה והשגחה עמוד שצ), כיוון ששיעור זה עוסק בהורג בשוגג, אין כאן המקום להרחיב. אכתוב תשובה אחת שראיתי ומי שירצה ירחיב בעצמו. יש הבדל מהותי בין אדם שנמצא תחת איום של בעלי בחירה לאדם הנמצא תחת איום של אינם בעלי בחירה. כאשר אדם מאוים מבע"ח, הוא יודע שהכתובת היחידה שלו היא רק ה' יתברך, לעומת אדם שנמצא תחת איום של בעלי בחירה, עלול הקורבן לשים את בטחונו בבעלי הבחירה ולא בקב"ה. בשעה שאדם שם את בטחונו בבשר ודם **נגזר עליו מן השמים** שבעלי הבחירה יוכלו לעשות בו כרצונם. אילו האדם ימשיך לבטוח בבורא אין שום יכולת לבעלי הבחירה לפגוע בו נגד מה שנגזר עליו מן השמים. וידועה הסגולה של ר' חיים מוולז'ין שכאשר אדם נמצא בסכנה יאמר "אין עוד מלבדו" (הנוסח המלא לא לפני), ירגיש זאת וכך ינצל. בעלי הבחירה מקבלים את הכח לפעול מהקרבן בכך שהוא בוטח בהם ולא בקב"ה.



במקרים של שכחת הילד ברכב, כשניטש מאבק בין שני סוגי מערכות הזיכרון — הזיכרון מתוך הרגל יוצא כשידו על העליונה". על הזיכרון העתידי אחראים שני אזורים במוח — ההיפוקמפוס

(The Hippocampus) המאחסן את כל המידע החדש, והקורטקס הפרה-פונטלי (Prefrontal Cortex) שהכרחי ליכולת לתכנן קדימה, מסביר דיאמונד. לעומת זאת, מערכת הזיכרון מתוך הרגל ממוקמת במרכז הגנגליה הבזאלית (The Basal Ganglia) המאפשר לאדם לבצע פעולות שגרתיות בלי מחשבה ומאמץ מנטלי. פעולות כמו קשירת שרוכים ורכיבה על אופניים — וגם פעולות כמו נסיעה שגרתית מן הבית לעבודה. "ההדחקה של הזיכרון העתידי על ידי הזיכרון מתוך הרגל היא דבר יומיומי", מסביר דיאמונד, "היא מתרחשת גם כאשר אנחנו מתכננים, למשל, לעצור בסופר כדי לערוך קניות בדרך הביתה, אבל מגלים שנסענו ישירות הביתה. אירוע כזה הוא למעשה הדחקה של הזיכרון העתידי על ידי הזיכרון מן ההרגל" כלומר, כישלון מערכת הזיכרון העתידי היא דבר די שכיח, משום שכאשר אנחנו עושים דברים מתוך הרגל, אנחנו למעשה מדכאים מידע וזכרונות חדשים. המוח האנושי יכול לעבור בקלות למצב של "טייס אוטומטי", שבו הוא מבצע היטב פעולות שגרתיות, אך כושל בביצוען של פעולות מתוכננות, שאינן שגרתיות. מתי כשל כזה עלול להיות טראגי? דיאמונד מסביר כי אף שכל מקרה של שכחת ילד ברכב הוא שונה, יש ביניהם מכנים משותפים. ברבים מהמקרים ההורים דיווחו כי ביום האירוע חל שינוי בשגרה — האב לקח את הילד למעון במקום האם, או להפך. אפשרות אחרת היא שמראש לא מדובר בפעילות רוטינית, משום שההורה מביא את ילדו לגן רק לסירוגין. מכנה משותף נוסף הוא שינוי בצורת התקשורת עם הילד — ילד שבדרך כלל מתקשר בזמן הנסיעה, נרדם באותו היום בספסל האחורי, או סתם היה שקט מהרגיל באותה נסיעה. עוד מסביר דיאמונד כי הורים ששכחו ילד ברכב מדווחים לעתים קרובות על מחסור בשעות שינה ועל מתח, או חוויה חזקה מסיחת דעת לפני או בזמן הנהיגה. (עד כאן ציטוט)

אומר בזהירות, הכשל היחיד של הורה במצבים האלו הוא התעסקות בדברים שגרמו להסחת דעת. כמו עומס אדיר, שיחות טלפון שהוציאו מריכוז וכדו'. כיון שבדרך"כ אדם מצליח גם להיות עמוס וגם להמשיך להיות מעודכן בזיכרון העתידי (פרוספקטיבי), הרי שניתן לדמות מקרה זה למציאות שאינה שכיחה וכמו שאומר הרמב"ם "מאורע פלא" הרי שיש כאן מקרה של שוגג קרוב לאונס שאפילו אין גולים עליו לעיר מקלט. גם אם נאמר שרבים שוכחים את ילדיהם ברכב, אלא שב"ה הם נזכרים מהר ומצליחים להגיע אל הילד לפני שיש אסון, עדין יש כאן "מאורע פלא" בכך שהזיכרון העתידי נשאר רדום כל כך הרבה זמן. הדבר הארוחן שאפשר לומר על הורים אלו שהם הורים לא אכפתיים, זה פשוט לא נכון!!! הם הורים שדואגים לילדים שלהם לא פחות ופעמים אף יותר מכל הורה ממוצע. אני חוזר ומדגיש, איני בא להקל ראש וכפי שנראה בהמשך גם שוגג קרוב לאונס לחלק מהשיטות צריך כפרה. וכפי שכתבתי חובתנו כהורים לעשות הכל כדי שאסונות כאלו לא יתרחשו ודווקא ההגדרה של "שוגג קרוב לאונס" תביא אותנו ליותר זהירות. ככל שנבין שאירוע כזה קרוב לאונס ויכול לקרות גם לאנשים זהירים, הרי שאיש מאתנו לא יכול לומר "לי זה לא יקרה". כיון שכך על כל אחד ואחד מוטלת החובה למצוא אמצעי חיצוני מלבד המח שיעורר אצלו את הזיכרון העתידי וכך אסונות כאלו בעז"ה לא יתרחשו.

20 – נשאל, ומה דין אדם שכלל לא היתה לו בחירה, כלומר מה דין אדם שנקט בכללי הזהירות המקובלים ואעפ"כ התגלגל על ידו אסון? הרש"ר הירש אומר שבכוונה נאמר "האלקים אנה לידו" ולא "האלקים אנה אותו", משום שמשמעות "אנה אותו" הוא שה' הסב את הדבר באופן מוחלט בלי שום התערבות מצד האדם ובמקרה זה הרי שהוא שוגג קרוב לאונס ודין המעשה כדין אונס ואין עליו חטא. אתם מבינים מה כתוב כאן??? יש אדם שנבחר להוציא גזירה רעה אל הפועל מבלי שיש עליו חטא כלל, לכן הוא גם לא נענש. פשוט מבהיל!!! אם כן מדוע דווקא דרכו רצה הקב"ה להוציא את הגזירה הרעה? איני יודע אם נוכל לתת על כך תשובה, אני רק יודע שהרש"ר הירש כותב מפורש ששוגג קרוב לאונס אינו בכלל מגלגלין חובה על ידי חייב ואין עליו חטא כלל!!! יתכן שהתשובה תהיה בכך שהקב"ה יודע שדווקא מאותו שליח יצאו דברים טובים ולכן הוא נבחר אך לכך לא מצאתי מקורות... לפני שנמשיך ננסה לקחת את הנתונים שיש לנו ודרכם לנסות לברר לאיזו קטגוריה שייך אדם ששכח את היקר לו מכל ברכב.

ראשית נאמר שאיך שלא נסביר לכו"ע מדובר במעשה שוגג וכפי שראינו במעשה בשוגג אנחנו צריכים לחלק את הדיון לשניים: 1. התוצאה. 2. הדרך שהתוצאה באה לעולם. לגבי עצם התוצאה ראינו שבכל מקרה מה שקרה היה גזירה משמים. תינוק של"ע נשכח ברכב ונפטר זו גזירה מן השמים. בדרך"כ ההתמודדות עם שכול מסוג זה מתפצלת לשתיים: 1. האובדן. 2. רגשות האשם על כך שהילד מת בגללי, בגלל טעות אנוש. הרגשה זו אין לה כל מקום, הילד נפטר כי כך נגזר עליו!!! כל השאלה שאנו צריכים לשאול עד כמה היתה כאן בחירה רעה מצד ההורה, שדרך בחירה זו הקב"ה הוציא את הגזירה הרעה אל הפועל. אכתוב את הדברים בזהירות, אך אקדים ואומר, לכל מסקנה שנגיע, עלינו לדעת שכל הדיון שלנו הוא לאחר שכבר אירע האסון הנורא, אך חובתנו כהורים לנסות לעשות הכל כדי שאסונות כאלו לא יחזרו על עצמם.

יש אדם שלא שם מעקה בגג, יש אדם שזורק אבן למקום שעלולים להסתובב אנשים ויש אדם שיוצא לחטוב עצים עם גרזן לא תקין. במידה ואירע אסון באחד מהמקרים האלו האדם יגלה לעיר מקלט משום שהוא בחר לנהוג בחוסר זהירות ודרך בחירה זו הקב"ה הוציא גזירה קשה אל הפועל. במקרה של ילד שנשכח ברכב לא היתה שום בחירה רעה!!! אמא או אבא יצאו ליום סידורים, קשרו את הילד בצורה בטוחה, ויצאו לדרך. באופן בלתי מוסבר החלק של הזיכרון העתידי במח נעלם והזיכרון האוטומטי נכנס לפעילות. אביא לכם ציטוט מקצועי לתופעת שכחת הילדים שמסביר לנו עד כמה האסון הכל כך מצער יכול להתרחש אצל כל אחד מאתנו (בכל שנה מתקבלות 800 פניות במד"א על ילדים שנפגעו מכך ששכחו אותם ברכב, ב"ה ברוב המקרים הנזק הפיך והילד מתאושש. יש עוד אלפי מקרים שכלל לא מדווחים משום שהילד כלל לא ניזוק, נמצא שעצם השכחה זה דבר שיכול לקרות לכל אחד מאתנו). - "כשל כזה הוא תוצאה של תחרות בין שתי מערכות זיכרון מקבילות — זיכרון מתוך הרגל וזיכרון עתידי (פרוספקטיבי)", מסביר דיאמונד במאמרו. "זיכרון מתוך הרגל הוא המערכת המאפשרת לנו לזכור פעולות החוזרות על עצמן ומבוצעות באופן אוטומטי — כמו למשל, מסלול הנסיעה מהבית לעבודה. זיכרון פרוספקטיבי הוא זה שמסייע לאדם לתכנן קדימה את המהלכי, לקבוע פגישות ולארגן את סדר יומו.



חשוב להדגיש שאנחנו לא במדרגה של דוד וגם לא במדרגה של הכהן הגדול. במעלות גבוהות יש גם עונשים אבל מה שאנחנו לומדים מדברי הנודע ביהודה שכל מי שדרכו באסון צריך כפרה. כפרה אין משמעותה לשבת בדיכאון או להיות מפוחד, כפרה היא התקרבות לה' יתברך, כפרה היא לקחת את הטרגדיה ודרכה להיות אנשים גדולים יותר, להיות אנשים שעושים דברים טובים. ראיתי מי שכתב על האם שחנקה את בנה בשעת השינה שהכפרה שלה תהיה בכך שהיא תלד עוד ילד. איני מומחה לענייני כפרה, אבל מה שבטוח שהשקיעה בשכול וההתעסקות עם רגשות האשם הם הפך הכפרה. אומר בזהירות שפעמים דווקא עם הצדיקים הקב"ה מדקדק כחוט השערה ומחמת דבר שאירע דרכם הם נבחרים להיות צינור לאסון הנורא וכל זאת דווקא מחמת שהקב"ה מכיר בהם ויודע שהם ימנפו את הטרגדיה למקומות הנכונים ובכך יועילו לעם ישראל כולו.

אין להקשות מה אשם הילד, שהרי כפי שראינו כל מה שאירע לילד הינו גזירה אלוקית שכלל לא קשורה להורה, ההורה אמנם היה הצינור, אך אם לא ההורה הרי הרבה דרכים למקום. נבוא ונשאל, אולי נגזר על הילד למות אבל לפחות היה מת במיתת נשיקה, במוות בעריסה וכדו', אבל בכך שהילד נשכח ברכב הרי שנפטר בייסורים ואם כן רגשות האשם יכולים להתמקד בכך שההורה הסב לבנו מוות קשה ממה שנגזר עליו. נענה ונאמר שגם הדרך של המוות, גם היא גזירת עליון שאין ביד האדם לשנות אותה ונביא ראיות ומקורות לדברים.

### גם הסבל מגיע בצורה מדויקת

26-27 – לאחר שיוסף מושלך לבור אחי יוסף יושבים לאכול לחם. תוך כדי האכילה הם נושאים "עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד". יהודה מציע "מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו, לכו ונמכרנו לישמעאלים וידינו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמענו אחיו" הכתוב מציין שארחת הישמעאלים שבאה מהגלעד "גמליהם נשאים נכאת וצרי ולט", מיני בשמים שונים. מקשה רש"י לשם מה הכתוב מפרסם את משאם? להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, וליוסף נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע. מקשה הרב גלינסקי, יוסף בן הזקונים, הנסיך, לבוש כתנות פסים, הולך במצות אביו לראות את שלום אחיו ועולמו חרב עליו, מתנכלים להמיתו, משליכים אותו לבור שורץ נחשים ועקרבים, והוא בוכה וזועק ומתחנן והם מתעלמים, פושטים מעליו את כותנתו ומוכרים אותו לעבד כשהם משביעים אותו שלא יבוא עוד לבית אביו ולא יודיע לאביו שהוא חי ושנמכר ולא יגלה זהותו לאיש, ונגזרת עליו עבדות עולם וגלות עולם, שבי הקשה מכל המיתות שבעולם - ואכפת לו האם השיירה נושאת בשמים או נפט?! ... נגזר על יוסף שיהיה לעבד, ונגזר שיקרע מבית אביו ומארץ מולדתו, ונגזר שיעמוד בנסיין רע ומר ונגזר שיהיה שנים במאסר – **ולא נגזר שיריח ריח רע!!**

מטרת השיעור, להקל על ההורה לאחר מעשה להתמודד עם רגשות האשם ולהכניס אותם לפרופורציות הנכונות בהבנת רמת הפשיעה ובהבנה כמה בחירה היה להם בתוך הסיטואציה הכל כך כאובה וכל זאת כדי שהם ימשיכו לגדל את שאר ילדיהם בשמחה וימשיכו להיות אנשים חיוביים שתורמים לחברה. הרגשת האשם, כאשר היא יוצאת מהפרופורציות הנכונות היא משתקת וגורמת לנזק אדיר להורים למשפחה ולכל הסביבה. הורה שמסתובב עם התחושה שמותו של היקר לו מכל היה תלוי רק בו, לא מסוגל לתפקד וכל חדוות החיים הולכת ומסתלקת ממנו. אין כאן תרגיל פסיכולוגי שבא לעזור להורים להתמודד, אלא יש כאן ברור עמוק שבא לבאר את המציאות מתוך מקורות התורה. כדי לדעת שההבחנה שלי הולכת לכיוון הנכון התקשרתי לאחד מגדולי הדור (לבקשתו איני יכול להזכיר את שמו בפומבי) ואמר לי שאכן יתכן מאד שמקרה זה נכנס לקטגוריה של שוגג קרוב לאונס שאין גולים עליו. כיון שהגדרנו כך את הדברים עלינו לברר האם ההורה פטור מכל תשובה או שבכל זאת עליו לעשות משהו.

### ה' מקפיד על כל נזק שבא מחמתנו

21-23 – הרוצח בשגגה נמצא בעיר מקלט עד מות הכהן הגדול – "וישב בה עד מות הכהן הגדול...". ותמוה מדוע התורה מוצאת קשר בין מעשה הרוצח בשגגה לבין הכהן הגדול. רש"י מביא את דברי חז"ל: "לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו". מדברי רש"י רואים אנו שהתורה מטילה חלק מהאשמה של האסון הכבד על הכהן הגדול על אף שהשפעתו היתה עקיפה, אפילו הכי יש עליו ביקורת שאירוע שכזה אירע בקדנציה שלו. במשנה מובא שאם נגמר דינו של הרוצח בשגגה וטרם שהגיע לעיר מקלט מת הכהן הגדול הרי זה אינו גולה, אך אם הרצח בשגגה אירע בחייו של כהן גדול פלוני ולפני שנגמר דינו מת הכהן הגדול והתמנה כהן אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו, גולה לעיר מקלט ויושב שם עד מות הכהן הגדול שהתמנה תחת הכהן הראשון. שואלת הגמרא וכי מה היה לכהן הגדול השני לעשות, הרי כל האשמה המוטלת על הכהן היא על כך שאירוע הרצח בשגגה אירע בזמן שהוא היה כהן גדול, אך כאן הרי כהן השני אמנם התמנה לפני גמר הדין של הרוצח אך הרצח עצמו כלל לא היה תחת כהונתו? מתרצת הגמרא: "היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש". מסביר הרש"ר הירש שהתביעה היא על כך שהכהן השני לא יתפלל אל ה' שיאיר את עיני השופטים שימצאו נימוקים לזכות את הנאשם. מבהיל לראות עד כמה התביעה מהאדם מגיעה רחוק, עד כמה התורה מייחסת חשיבות גם לאחריות רחוקה וכשאינן אותה האדם יתבע על כך.

24-25 – בגמרא מובא שהקב"ה מעניש את דוד על עוון עיר הכהנים ולכאורה תמוה, וכי דוד הרג את נוב עיר הכהנים, הלו שאול הרגם? אלא שכיון שדוד הסב את מיתתם בכך שבשעה שאחימלך נתן לו צידה ואת חרב גלית, דואג היה שם ואחר כך הלשין לשאול, משום כך נתחייב עונש ולכאורה תמוה, הרי לדוד לא היתה כל כוונה ודוד כלל לא ידע שדואג רואה את הדברים ואפילו הכי, כיון שיוסף סוף ממעשה דוד נגרם אסון כבד כל כך, לכן נענש. מדברי גמרא זו למד הנודע ביהודה שאם ראובן ביקש משמעון שיוליך עבורו סחורה מעיר לעיר וגם שמעון ישתכר מכך, ושמעון נהרג בדרך, צריך ראובן כפרה כי על ידו נהרג שמעון, ואע"פ שראובן לא פשע, בכל זאת מאחר ועל ידו יצא אסון, חייב הוא כפרה.



## חברים יקרים!

לשכוח תינוק ברכב הוא "מאורע פלא". המשמעות של מאורע פלא הוא שגם לאנשים זהירים זה יכול לקרות, לכן אל לנו לומר "לי זה לא יקרה", כשם שקרה לפלוגי כך יכול לקרות לאלמוני ודווקא משום כך אסור לנו לסמוך על עצמנו וחובת כל הורה לדאוג לגורם חיצוני שיעורר את הזיכרון העתידי. אותם הורים שהנורא מכל כבר אירע להם ידעו שהמוות והייסורים הם גזירת עליון, איתם או בלעדיהם זה היה קורה שהרי הרבה דרכים למקום. כפי שכתבנו הורים אלו הם שוגגים גמורים ולעניות דעתי הם בגדר של שוגג קרוב לאונס שאפילו לעיר מקלט אינו גולה. מצד הדין אינם חייבים עונש כלל, אך מכל מקום מצאנו פוסקים כנודע ביהודה וכחת"ס (החת"ס לא הובא במקורות) שכן חששו להצריך כפרה גם במקרים של שגגה הקרובה לאונס. הכפרה צריכה להיות מנותבת לאפיקים חיוביים של עשייה חיובית, של גידול ילדים מתוך שמחה, של הבאת ילדים נוספים לעולם וכל אחד כפי מה שמתאים לו, אך בטח לא לשקוע בדיכאונות והרהורים על מה שהיה ועל הילד שהלך ואינו אתנו. המחשבות האלו מדכאות ומוציאות את האדם מן העולם. נדרשת הרבה אמונה להשתקם ולהתרומם אך עלינו לדעת שה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך וכשם שאנו מנסים לעשות את רצונו לפני האסונות כך חובתנו לעשות את רצונו לאחר שח"ו אירע אסון וכדי לעשות את רצונו, לאחר ימי האבל עם כל הקושי, על אותם אנשים, מוטלת החובה לקום ולהתעודד, לגדל את המשפחה בשמחה ולהוסיף עוד טוב בעולם. יהי זכרם של הנפטרים ברוך ולהורים שחוו את השכול נאמר חזק חזק חזק ונתחזק ואיש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק!!!

שבת שלום ומבורך!!

הערה: הקשו עלי, הרי שומר שקיבל עליו אחריות לשמור על חפץ מסוים ושכח את החפץ והחפץ נגנב, חייב לשלם על משום שהוא מוגדר כפושע. לכאורה נמצא ששכחה מוגדרת כפשע. אולם מצאנו בהלכה שאדם ששכח להתפלל מוגדר כאנוס וכן אדם ששכח לערב עירובי תבשילין מוגדר כאנוס ואם כן מניין לנו לדמות שכחת תינוק ברכב לשוכח בשאר דינים ולא לדין שוכח בשומרים. בסיעתא דשמיא מצאתי באבי העזרי פרק ג מהלכות שכירות הלכה ב שיש חלוק בין אונס הנאמר בשומרים לאונס הנאמר בשאר דינים. בשומר, עיקר החיוב לשמור על הפיקדון שלא יבוא לכלל היזק ומשום שכך טענת שכחה מוגדרת כפשע מה שאין כן בשאר דינים שכחה מוגדרת כאנוס.

28-29 – בגמרא מבואר שאת ענייני התקיעות לומדים מאם סיסרא. תו"ס במקום מוסיף ואומר שגם את מניין התקיעות לומדים מאם סיסרא. אנו תוקעים מאה תקיעות, שלושים דמיושב, שלושים דמעומד, שלושים על סדר התפילה ועוד עשר בסיום התפילה. ותמוה מה כל כך מיוחד באם סיסרא שממנה אנו לומדים את מספר התקיעות, וכי הבכיות שלה עשו כל כך הרבה רעש בשמים??? מספר הרב גלינסקי: כשהגעתי ארצה לאחר המלחמה עוד זכיתי להכיר את הגאון רבי אייזיק זצ"ל, ראש ישיבת סלבודקה. וסיפרו שכאשר הגיעו השמועות המבהילות על החורבן הנורא, קדושים מושלכים באש, וצבא הצורר כבש את צפון אפריקה ונערך למערכה המכרעת באל עלמיין – והשלטון הבריטי כבר נערך לפנות את מצרים וארץ ישראל, ומטוסים איטלקיים הפציצו את תל אביב, ובסוריה ועיראק היו ממשלות פרו נאציות, והמופתי הירושלמי ישב בברלין והמריץ שלא לחיות כל נשמה ... נערך בירושלים כינוס זעקה ושועה בכ"ד אלול תש"א ורבי אייזיק שר נשא בו דברים .... היה זה לפני ראש השנה ביום השלישי לימי הסליחות הזכיר את דברי הגמרא שלומדים ענין התקיעות מיבבות אם סיסרא .... וכתבו שם התוספות ... ויש להבין, מה לנו ולפעיותיה של אותה מרשעת, אמו של אותו רשע, שכמספר פעיותיה תוקעים אנו בראש השנה? אלא שלימוד גדול למדנו ממנה. שגם אצל מרשעת זו עמד מלאך ממרום, ספר זכרון בידו, והטה אזנו לשמוע אנחותיה. ספר ומנה כמה פעיות פעתה, ומשהגיעה למאה הפסיקה, כי כך נקצב לה ולא פעיה אחת יותר!!

כשהורים שואלים מדוע דווקא בדרך הזו, מדוע הילד היה צריך להתייגר. התשובה היא שאיננו יודעים למה, אבל אנו כן יודעים שגם אופן המות היא גזרה מן השמים ואנו צריכים להיות סמוכים ובטוחים שאם היה סבל הוא היה מדויק כפי שנגזר!

